

BRUTO DOMAĆI PROIZVOD (BDP)

Korišćena metodologija je u skladu sa Sistemom nacionalnih računa (SNA'93) i Evropskim sistemom nacionalnih računa (ESA'95).

Bruto domaći proizvod (BDP) mjeri ukupnu vrijednost dobara i pruženih usluga koje su proizvele rezidentne institucionalne jedinice.

MONSTAT sprovodi obračun BDP-a po proizvodnoj i potrošnoj metodi i obračuni su međusobno nezavisni.

Obračun BDP-a uključuje sve djelatnosti unutar granica proizvodnje definisane metodologijama SNA'93 i ESA'95 i obuhvata cjelokupnu teritoriju Crne Gore.

Procjena neobuhvaćene ekonomije za legalni dio ekonomskih aktivnosti djelimično je uključena u obračun BDP-a.

Nelegalne aktivnosti: droga, prostitucija, krijumčarenje ljudi, nelegalna trgovina CD-a, video kasete, nelegalno korišćenje softvera, prodaja oružja i dr. nijesu uključene u obračun BDP-a.

Klasifikacija ekonomskih jedinica po djelatnostima u skladu je sa Klasifikacijom djelatnosti (KD) koja je usklađena sa Klasifikacijom ekonomskih djelatnosti Evropske zajednice (NACE Rev.2).

Osnovne kategorije obračuna BDP-a po proizvodnoj metodi su:

Bruto vrijednost proizvodnje se definiše kao tržišna vrijednost svih proizvedenih roba i usluga. Obračunata je po djelatnostima u približnim bazičnim cijenama, jer su sve subvencije tretirane kao subvencije na proizvode, i prema tome uzete u obračun na nivou nacionalne ekonomije.

Intermedijalna potrošnja po nabavnim cijenama je vrijednost proizvoda i usluga koji se transformišu, koriste ili troše u procesu proizvodnje.

Bruto dodata vrijednost, kao povećanje vrijednosti proizvodnje jednaka je razlici između bruto vrijednosti proizvodnje i intermedijalne potrošnje.

Bruto domaći proizvod u tržišnim cijenama iskazuje vrijednost svih proizvedenih dobara i usluga rezidentnih jedinica, tj. zbir bruto dodatih vrijednosti po djelatnostima i poreza na proizvode umanjenih za subvencije na proizvode.

U obračun Intermedijalne potrošnje po djelatnostima uključene su usluge finansijskog posredovanja indirektno mjerene (FISIM) čime je obračun BDP-a usklađen sa Evropskim standardima.

Metodologija obračuna

Proizvodna metoda - Tekuće cijene

Obračun bruto dodate vrijednosti u tekućim cijenama najvećim dijelom zasniva se na podacima Završnih računa preduzeća (Bilans uspjeha i Statistički aneks) i podacima redovnih statističkih istraživanja.

Kvalitet podataka Završnih računa je poboljšán dodatnim procjenama uz korišćenje podataka iz statistike poljoprivrede, industrije, građevinarstva, trgovine na veliko i malo, turizma, saobraćaja i ostalih statistika.

Uz to su korišćeni i administrativni podaci Centralne banke Crne Gore, Poreske uprave, Uprave carina i Ministarstva finansija.

Obračun bruto dodate vrijednosti za djelatnost „Aktivnosti u vezi sa nekretninama, iznajmljivanje i poslovne aktivnosti“ urađen je primjenom „user cost“ metode koja je usaglašena sa zahtjevima ESA'95 metodologije.

GROSS DOMESTIC PRODUCT (GDP)

Applied methodology is harmonized with the System of National Accounts (SNA'93) and European system of accounts (ESA'95).

Gross domestic product (GDP) measures the total value of the goods and services produced by resident institutional units.

MONSTAT compile GDP by production and expenditure approaches which are mutually independent.

The GDP calculation includes all activities within the production frame defined by SNA'93 and ESA'95 methodologies and covers the whole territory of Montenegro.

The estimate of non-observed economy for legal part of economy is partially included in compilation of GDP.

The following illegal activities drugs, prostitution, sex- trafficking, illegal selling of CDs, video tapes, illegal use of software, smuggling of weapons, etc. are not included in GDP estimation.

The classification of economic units by activity is in line with the national Classification of Activities (CA) that is harmonized with the Classification of Economic Activities in the European Community (NACE Rev.2).

The basic categories for GDP compilation by production approach are:

Gross output is defined as a market value of all produced goods and services. It is calculated by activities at approximate basic prices, since all subsidies are treated as subsidies on products and accordingly included into compilation at national economy level.

Intermediate consumption at purchase prices is the value of goods and services, which are transformed, used and consumed during production process.

Gross value added, as the output value increase equals to the difference between gross output and intermediate consumption.

Gross domestic product at market prices is the value of all goods and services produced by resident units, i.e., the sum of gross value added by activities and taxes on products less subsidies on products.

In compilation of intermediate consumption by activities is included the value of financial intermediation services indirectly measured (FISIM) which increase level of harmonisation of GDP compilation in line with European standards.

Methodology

Production approach - Current prices

Gross value added calculation at current prices is mostly based on Annual Financial Reports of Enterprises (Income statements and Statistical Annex) and results of regular statistical surveys.

The data quality of annual Financial Reports was checked and partially corrected on the basis of data from statistical surveys in agriculture, industry, construction, wholesale and retail trade, tourism, transport and other statistics.

Additionally, it was used administrative data obtained from Central Bank of Montenegro, Tax authorities, Customs administration and Ministry of Finance.

Gross value added for activity „Real estate, renting and business activities“ is compiled by user-cost approach, which is harmonized with ESA'95 methodology.

Korišćeni podaci prilagođeni su metodološkim zahtjevima SNA'93 i ESA'95, a u pojedinim slučajevima su izvršene procjene na osnovu raspoloživih podataka.

Stalne cijene

Obračun BDP-a po proizvodnoj metodi urađen je i u stalnim cijenama. Na osnovu raspoloživih podataka izvršen je obračun u stalnim cijenama primjenom metode *dvostruke deflacije* za djelatnost „Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo. Za sve ostale djelatnosti obračun je sproveden primjenom metode jednostruke ekstrapolacije.

Potrošna metoda - tekuće cijene

Obračun BDP-a po potrošnoj metodi u tekućim cijenama zasniva se na podacima iz redovnih istraživanja MONSTAT-a, Uprave carina, Ministarstva finansija, Centralne banke Crne Gore .

Za obračun lične potrošnje domaćinstava korišćeni su podaci iz redovnih istraživanja MONSTAT-a, kao i iz različitih administrativnih i ostalih raspoloživih izvora. Glavni izvor podataka je Anкета o potrošnji domaćinstava. Korišćena je COICOP klasifikacija na četvrtom nivou. Za obračun lične potrošnje domaćinstava primijenjen je metod Robnih tokova (Commodity flow approach) koji predstavlja balans svih tokova roba i usluga proizvedenih i uvezenih na jednoj strani i korišćenih i izvezenih na drugoj strani.

Podaci o izdacima države izračunati su na osnovu podataka Ministarstva finansija i Završnog računa budžeta Crne Gore. Individualna potrošnja države obuhvata rashode za Obrazovanje, Zdravstvo, Socijalnu zaštitu i Sport, kulturu i rekreaciju. Ostali rashodi države predstavljaju kolektivnu potrošnju (opšte javne službe, vojna i civilna odbrana sa ministarstvom, stambeno-komunalni poslovi i sl.).

Bruto investicije u osnovna sredstva pravnih lica obračunate su na osnovu metode "robni tokovi" (Commodity flow approach) i podataka iz Godišnjeg istraživanja o investicijama u osnovna sredstva koje sprovodi MONSTAT. Bruto investicije u osnovna sredstva za nekorporativni sektor (građevinarstvo, poljoprivreda i dr.) procijenjeni su na osnovu raspoloživih podataka iz redovnih statističkih istraživanja.

Podaci o izvozu i uvozu usluga zasnivaju se na podacima Bilansa plaćanja Centralne banke Crne Gore. Podaci o izvozu i uvozu roba zasnovani su na podacima MONSTAT-a tj. statistike spoljne trgovine po specijalnom sistemu.

Stalne cijene

Obračun BDP-a po potrošnoj metodi urađen je i u stalnim cijenama. Na osnovu raspoloživih podataka izvršen je obračun u stalnim cijenama primjenom metode ekstrapolacije za potrošnu kategoriju *Potrošnja države*, a za sve ostale potrošne kategorije obračun u stalnim cijenama je izvršen primjenom metode deflacije.

The used data were adjusted according to the requirements of SNA'93 and ESA'95 methodologies, while in certain cases particularly estimation were made on the basis of available data.

Constant prices

GDP calculation by production approach is also done at constant prices. On the basis of available data it is carried out double deflation method for activities "Agriculture, forestry and fishing". For all others activities calculation is done by applying single extrapolation method.

Expenditure approach - Current prices

The GDP compilation by expenditure approach at current prices is based on the data from regular surveys of MONSTAT, Ministry of Finance, Central Bank of Montenegro .

Final consumption expenditure of households was calculated on the basis of data from regular statistical surveys of MONSTAT as well as on data from various administrative sources. The main data source is Household Budget Survey (HBS). COICOP classification on 4-digit level is applied. Commodity flow approach is used for estimation of final consumption expenditure of households which represent balance of all goods and services flows that are produced and imported from one side and used and exported on the other side.

Data on Government expenditures were based on data from Ministry of Finance and Budgetary Report of Montenegro. Individual Government final consumption includes expenditures on *Education, Health, Social security and welfare and Sport, culture and recreation*. Remained expenditures of the government are related to collective consumption (general public services, military and civil defence with ministry, residential and communal services, etc).

Gross fixed capital formation data for corporate enterprises are compiled by Commodity flow approach and using data from regular MONSTAT survey: Annual survey on investments in fixed assets. Gross fixed capital formation for the unincorporated sector (construction, trade, agriculture, etc.) was estimated on the basis of available data from regular statistical surveys.

Data on exports and imports of services are based on the Balance of Payment data of Central Bank of Montenegro. Data on exports and imports of goods are based on the Monstat data from external trade statistics following special trade system.

Constant prices

GDP calculation by expenditure approach is also done at constant prices. On the basis of available data it is carried out extrapolation method for expenditure component *Government final consumption expenditure* and for others expenditure categories calculation is done by applying deflation method.

**6 – 1. BRUTO VRIJEDNOST PROIZVODNJE PO KD-u
I BRUTO DOMAĆI PROIZVOD U TEKUĆIM CIJENAMA
PO SNA 93 KONCEPTU**
**GROSS OUTPUT BY NACE Rev. 2 AND GROSS
DOMESTIC PRODUCT AT CURRENT PRICES
ACCORDING TO SNA 93**

hilj. EUR

thous. EUR

KD	2011			NACE-Rev.2
	Bruto vrijednost proizvodnje <i>Gross output</i>	Intermedijalna potrošnja <i>Intermediate consumption</i>	Bruto dodata vrijednost <i>Gross Value Added</i>	
Poljoprivreda, sumarstvo i ribarstvo	424 997	168 271	256 726	<i>Agriculture, forestry and fishing</i>
Vađenje ruda i kamena	69 729	34 004	35 725	<i>Mining and quarrying</i>
Prerađivačka industrija	558 502	395 967	162 535	<i>Manufacturing</i>
Snabdjevanje električnom energijom, gasom, parom i klimatizacija	178 827	113 403	65 424	<i>Electricity, gas, steam and air conditioning supply</i>
Snabdjevanje vodom, upravljanje otpadnim vodama, kontrolisanje procesa uklanjanja otpada i sl. aktivn.	90 272	23 042	67 230	<i>Water supply; sewerage, waste management and remediation activities</i>
Građevinarstvo	548 109	390 028	158 081	<i>Construction</i>
Trgovina na veliko i trgovina na malo i popravka motornih vozila i motocikla	771 102	379 416	391 686	<i>Wholesale and retail trade; repair of motor vehicles and motorcycles</i>
Saobraćaj i skladištenje	316 847	165 967	150 880	<i>Transportation and storage</i>
Usluge pružanja smještaja i ishrane	358 697	151 521	207 176	<i>Accommodation and food service activities</i>
Informisanje i komunikacije	298 835	133 878	164 957	<i>Information and communication</i>
Finansijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja	196 551	64 713	131 838	<i>Financial and insurance activities</i>
Poslovanje nekretninama	281 281	61 406	219 875	<i>Real estate activities</i>
Stručne, naučne i tehničke djelatnosti	227 888	139 713	88 175	<i>Professional, scientific and technical activities</i>
Administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti	87 671	60 916	26 755	<i>Administrative and support service activities</i>
Državna uprava i odbrana i obavezno socijalno osiguranje	404 940	148 010	256 930	<i>Public administration and defense; compulsory social security</i>
Obrazovanje	153 519	14 247	139 272	<i>Education</i>
Zdravstvo i socijalna zaštita	192 942	70 983	121 959	<i>Human health and social work activities</i>
Umjetničke, zabavne i rekreativne djelatnosti	93 281	53 474	39 807	<i>Arts, entertainment and recreation</i>
Ostale uslužne djelatnosti	41 373	21 736	19 637	<i>Other service activities</i>
Djelatnosti domaćinstva kao poslodavca; djelatnosti domaćinstva koja proizvode robu i usluge za sopstvene potrebe	...	...	...	<i>Activities of households as employers; undifferentiated goods and services-producing activities of households for own use</i>
Djelatnosti eksteritorijalnih organizacija i tijela	...	...	...	<i>Activities of extraterritorial organizations and bodies</i>
UKUPNO	5 295 363	2 590 695	2 704 668	TOTAL
Porezi na proizvode minus subvencije na proizvode			529 392	<i>Taxes on products less subsidies on products</i>
BDP (tržišne cijene)			3 234 060	<i>GDP (market prices)</i>

**6 – 1. BRUTO VRIJEDNOST PROIZVODNJE PO KD-u
I BRUTO DOMAĆI PROIZVOD U TEKUĆIM CIJENAMA
PO SNA 93 KONCEPTU, hilj. EUR**

**GROSS OUTPUT BY NACE Rev. 2 AND GROSS
DOMESTIC PRODUCT AT CURRENT PRICES
ACCORDING TO SNA 93, thous. EUR**

/nastavak/

/continued/

KD	2012			NACE-Rev.2
	Bruto vrijednost proizvodnje <i>Gross output</i>	Intermedijalna potrošnja <i>Intermediate consumption</i>	Bruto dodata vrijednost <i>Gross Value Added</i>	
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	394 423	162 411	232 012	<i>Agriculture, forestry and fishing</i>
Vađenje rude i kamena	65 900	32 309	33 591	<i>Mining and quarrying</i>
Prerađivačka industrija	503 049	367 587	135 462	<i>Manufacturing</i>
Snabdijevanje električnom energijom, gasom, parom i klimatizacija	194 210	104 502	89 708	<i>Electricity, gas, steam and air conditioning supply</i>
Snabdijevanje vodom, upravljanje otpadnim vodama, kontrolisanje procesa uklanjanja otpada i sl. aktivn.	91 617	22 755	68 862	<i>Water supply; sewerage, waste management and remediation activities</i>
Građevinarstvo	516 829	371 637	145 192	<i>Construction</i>
Trgovina na veliko i trgovina na malo i popravka motornih vozila i motocikla	747 482	361 149	386 333	<i>Wholesale and retail trade; repair of motor vehicles and motorcycles</i>
Saobraćaj i skladištenje	309 858	179 571	130 287	<i>Transportation and storage</i>
Usluge pružanja smještaja i ishrane	387 439	176 928	210 511	<i>Accommodation and food service activities</i>
Informisanje i komunikacije	292 656	138 068	154 588	<i>Information and communication</i>
Finansijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja	192 900	63 819	129 081	<i>Financial and insurance activities</i>
Poslovanje nekretninama	294 311	68 038	226 273	<i>Real estate activities</i>
Stručne, naučne i tehničke djelatnosti	232 145	142 287	89 858	<i>Professional, scientific and technical activities</i>
Administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti	102 728	73 376	29 352	<i>Administrative and support service activities</i>
Državna uprava i odbrana i obavezno socijalno osiguranje	381 523	135 217	246 306	<i>Public administration and defense; compulsory social security</i>
Obrazovanje	156 046	13 192	142 854	<i>Education</i>
Zdravstvo i socijalna zaštita	195 573	71 196	124 377	<i>Human health and social work activities</i>
Umjetničke, zabavne i rekreativne djelatnosti	105 717	66 883	38 834	<i>Arts, entertainment and recreation</i>
Ostale uslužne djelatnosti	41 783	19 650	22 133	<i>Other service activities</i>
Djelatnosti domaćinstva kao poslodavca; djelatnosti domaćinstva koja proizvode robu i usluge za sopstvene potrebe	...	...	...	<i>Activities of households as employers; undifferentiated goods and services-producing activities of households for own use</i>
Djelatnosti eksteritorijalnih organizacija i tijela	...	...	...	<i>Activities of extraterritorial organizations and bodies</i>
UKUPNO	5 206 189	2 570 575	2 635 614	TOTAL
Porezi na proizvode minus subvencije na proizvode			513 243	<i>Taxes on products less subsidies on products</i>
BDP (tržišne cijene)			3 148 857	<i>GDP (market prices)</i>

**6 – 2. BRUTO DOMAĆI PROIZVOD PO KATEGORIJAMA
POTROŠNJE U TEKUĆIM CIJENAMA**

**GDP BY EXPENDITURE APPROACH
AT CURRENT PRICES**

mil. EUR

mill. EUR

	Finalna potrošnja <i>Final consumption expenditure</i>		Investicije u kapital <i>Gross fixed capital formation</i>	Promjene zaliha <i>Changes in inventories</i>	Izvoz roba i usluga <i>Exports of goods & services</i>	Uvoz roba i usluga <i>Imports of goods & services</i>	Bruto domaći proizvod <i>Gross Domestic Product</i>
	lična potrošnja <i>Households</i>	potrošnja države <i>Government</i>					
2004	1 221,1	439,2	286,1	-8,4	701,7	969,9	1 669,8
2005	1 267,9	543,4	326,3	-4,6	790,4	1 108,5	1 814,9
2006	1 660,9	580,0	469,8	77,0	1 061,0	1 699,8	2 148,9
2007	2 369,0	539,3	867,1	39,0	1 189,9	2 323,9	2 680,4
2008	2 814,8	698,1	1 180,2	74,7	1 218,2	2 900,4	3 085,6
2009	2 503,7	661,4	797,6	10,8	957,5	1 950,1	2 980,9
2010	2 550,7	727,2	655,1	52,3	1 077,4	1 958,9	3 103,8
2011	2 667,4	695,3	596,4	-8,1	1 382,6	2 099,6	3 234,0
2012	2 632,0	679,1	583,8	30,9	1 389,4	2 166,4	3 148,8

6 – 3. BRUTO DODATA VRIJEDNOST PROIZVODNJE PO KD-u
I BRUTO DOMAĆI PROIZVOD U STALNIM CIJENAMAGROSS VALUE ADDED BY NACE Rev. 2 AND GROSS
DOMESTIC PRODUCT AT CONSTANT PRICES

hilj. EUR

thous. EUR

KD	Bruto dodata vrijednost 2012 <i>Gross Value Added 2012</i>	Realne stope rasta, 2012 <i>Real growth rates, 2012</i>	NACE-Rev.2
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	229 831	-10,5	<i>Agriculture, forestry and fishing</i>
Vađenje rude i kamena	32 957	-7,7	<i>Mining and quarrying</i>
Prerađivačka industrija	141 571	-12,9	<i>Manufacturing</i>
Snabdijevanje električnom energijom, gasom, parom i klimatizacija	66 340	1,4	<i>Electricity, gas, steam and air conditioning supply</i>
Snabdijevanje vodom, upravljanje otpadnim vodama, kontrolisanje procesa uklanjanja otpada i sl. aktivn.	67 271	0,1	<i>Water supply; sewerage, waste management and remediation activities</i>
Građevinarstvo	139 269	-11,9	<i>Construction</i>
Trgovina na veliko i trgovina na malo i popravka motornih vozila i motocikla	384 657	-1,8	<i>Wholesale and retail trade; repair of motor vehicles and motorcycles</i>
Saobraćaj i skladištenje	144 726	-4,1	<i>Transportation and storage</i>
Usluge pružanja smještaja i ishrane	213 826	3,2	<i>Accommodation and food service activities</i>
Informisanje i komunikacije	168 552	2,2	<i>Information and communication</i>
Finansijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja	129 519	-1,8	<i>Financial and insurance activities</i>
Poslovanje nekretninama	221 854	0,9	<i>Real estate activities</i>
Stručne, naučne i tehničke djelatnosti	91 656	3,9	<i>Professional, scientific and technical activities</i>
Administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti	27 914	4,3	<i>Administrative and support service activities</i>
Državna uprava i odbrana i obavezno socijalno osiguranje	264 124	2,8	<i>Public administration and defense; compulsory social security</i>
Obrazovanje	143 868	3,3	<i>Education</i>
Zdravstvo i socijalna zaštita	122 255	0,2	<i>Human health and social work activities</i>
Umjetničke, zabavne i rekreativne djelatnosti	40 784	2,5	<i>Arts, entertainment and recreation</i>
Ostale uslužne djelatnosti	19 254	-2,0	<i>Other service activities</i>
Djelatnosti domaćinstva kao poslodavca; djelatnosti domaćinstva koja proizvode robu i usluge za sopstvene potrebe	...	...	<i>Activities of households as employers; undifferentiated goods and services-producing activities of households for own use</i>
Djelatnosti eksteritorijalnih organizacija i tijela	...	...	<i>Activities of extraterritorial organizations and bodies</i>
UKUPNO	2 650 228	-2,0	TOTAL
Porezi na proizvode minus subvencije na proizv.	501 499	-5,3	Taxes on products less subsidies on products
BDP	3 151 727	-2,5	GDP

6 – 4. BRUTO DOMAĆI PROIZVOD PO KATEGORIJAMA
POTROŠNJE U STALNIM CIJENAMAGDP BY EXPENDITURE APPROACH
AT CONSTANT PRICES

mil. EUR

mill. EUR

	Finalna potrošnja <i>Final consumption expenditure</i>		Investicije u kapital <i>Gross fixed capital formation</i>	Promjene zaliha <i>Changes in inventories</i>	Izvoz roba i usluga <i>Exports of goods & services</i>	Uvoz roba i usluga <i>Imports of goods & services</i>	Bruto domaći proizvod <i>Gross Domestic Product</i>
	lična potrošnja <i>Households</i>	potrošnja države <i>Government</i>					
2009	2 450,6	703,2	824,6	10,0	945,9	2 023,3	2 911,0
2010	2 553,7	659,1	649,7	51,6	1 029,2	1 888,9	3 054,4
2011	2 598,9	715,3	587,6	-10,2	1 294,8	1 982,4	3 204,0
2012	2 581,1	716,7	576,9	30,4	1 365,8	2 119,3	3 151,7